

Diego S. Garrocho,
Sobre la nostalgia. Damnatio memoriae.

Madrid: Alianza Editorial, 2019,
158 pàg.

L'assaig *Sobre la nostalgia* de Diego S. Garrocho (1984), professor d'Ètica i Filosofia Política de la Universidad Autónoma de Madrid, presenta una singularitat biogràfica que excedeix el marc curricular de l'autor. Goso suggerir d'antuvi que reflecteix una de les maneres de fer filosofia d'una nova generació que s'ha format i ha entrat a la vida pública espanyola sota la mitologia particular de la crisi del 2008 i les esperances i els desenganys derivats dels moviments lligats al 15-M, i que ara mateix ha començat a fer-se present activament a la vida pública a través de les eines digitals d'informació i d'opinió, així com dels mitjans tradicionals de comunicació.

Sobre la nostalgia no és, en qualsevol cas, un llibre d'acció política. És una reflexió destinada a un públic universitari ampli, no necessàriament especialitzat, sobre com els nuclis teòrics que han caracteritzat la recerca filosòfica, des de Plató i Aristòtil fins a M. Heidegger o R. Koselleck, continuen operant, avui, en l'anàlisi i la comprensió de la praxi del nostre moment històric. Dona testimoni de la voluntat de radicalitat que mou la vocació filosòfica, assumint, no obstant això, com a experiència integrada a la visió del món actual, la condició desfonamentadora que la crítica

antimetafísica ha gravat en l'imaginari postmodern. Cal acceptar que, fins i tot paradoxalment, forma ja part irrenunciable de la tradició filosòfica. Com continuar-la requeriria, com un del seus elements, tornar al passat per fer també de la seva memòria una possibilitat d'alliberament. *Damnatio memoriae*, el subtítol del llibre, juga així explícitament amb el doble sentit del genitiu: Cal oblidar? Fins a quin punt estem també condemnats a recordar?

Tot i que aquest llibre gira al voltant de les llavors de la transformació política i social que estan associades a la memòria, un fil que travessa silenciosament tota l'exposició té a veure amb l'obtenció del disseny narratiu que hauria garantit fins ara la determinació temporal dels assajos de sentit vital de les successives generacions europees des de la postguerra mundial. Una de les raons d'aquesta revifada nostàlgica en la generació del mil·lenni, convertida també en un dels blancs de les crítiques que ha rebut, hauria estat l'intent de donar una resposta a la crisi que afectaria el model d'estat de benestar que ha sostingut el funcionament de les democràcies liberals. En la descripció de la nostàlgia que ofereix Garrocho, tot i obliquament, s'estaria assumint la tasca de repensar el dolor, si no per la casa perduda, sí per la situació política i moral de la seva decadència. Fora equivocat imaginar un anhel restaurador o reaccionari sobre l'operativitat del qual no cal fer-se cap il·lusió. Al contrari, hi exerceix una lúcida dissecció sobre els seus paranys procurant no dei-

jar-se arrossegar per un escepticisme desolat (és a dir, tret del terra).

Podria dir-se que això que s'anomena ara pacte generacional sembla haver quedat fet pols. No n'hi hauria prou constatant aquesta realitat. Si el present experimenta una retracció, com si el futur hagués quedat desconnectat de l'horitzó actual, cal tornar enrere per traçar, si més no, les petjades on es va perdre el camí. La citació que obre el llibre, en eusquera, no és casual i posseeix un altíssim valor simbòlic. Remet al final del famós poema «La casa del pare» (1963), de Gabriel Aresti, que constitueix una d'aquelles fites de la generació que va protagonitzar la fi del franquisme. Rellegida pels seus fills pren noves ressonàncies: «Em moriré, / es perdrà la meua ànima, / es perdrà la meua prole, / però la casa del meu pare / seguirà / dempeus».

Una de les tesis centrals del llibre de Garrocho consisteix, doncs, en retornar al passat no per trobar indicacions cap al futur, sinó per tornar a viure en la seva diferència present les possibilitats d'un altre futur que hi podria estar contingut. La promesa il·lustrada d'un futur millor, ara no només posada en qüestió sinó viscuda com a inoperant, hauria de passar pel tamís crític del passat que pot ser representat però mai recuperat. Sentència Garrocho: «No hi ha res de més modern que la nostàlgia, perquè no hi ha res de més antic que el futur» (p. 20). El lloc des d'on es pren la paraula és alhora un buit i una afirmació. Com assenyalava Gilles Deleuze, que el passat pogués estar representat en el present incloïa la representació d'aquest en el procés representatiu. La nostàlgia és així també una categoria psicopolítica.

Per això, no hauria d'estranyar que la clau de l'anàlisi de Garrocho no sigui hermenèutica. Fa vint anys sorprendria molt l'absència de qualsevol referència a Paul Ricoeur, com succeeix al llibre ressenyat, sobretot tenint en compte el títol del segon capítol «Polítiques del mite, la memòria i l'oblit». Cal insistir que aquest oblit, mai millor dit, no sembla casual. A Garrocho la poètica li interessa per la seva capacitat per articular —per conjugar— no exactament el temps sinó el mode que fa possible la narrativitat del sentit del passat. La diferència entre història i mite és, també en Aristòtil, una qüestió de flexió: del participi a l'optatiu, entre l'aorist i el futur (*tá genómēna / án génoito*). Aquest buit que omple el logos és l'espai del mite i el temps del desig: el vertigen d'allò que manca i la consciència de la nostra finitud. El passat és el magma incandescent del futur, amenaça i alliberament, catarsi alhora de l'un i de l'altre.

Garrocho havia avançat que «el contrari de l'esperança pot no ser no la desesperança, sinó la inversió del temps davant del qual xifrem i exercim l'espera» (p. 29). Aquest recordatori ens posa en el límit del sagrat, si per sagrat s'entén el fons fascinant i terrible de les ficcions que vertebraven el diàleg constitutiu de la polis. Garrocho cita les Muses i Hesíode, Plató i Xenofont, i sobretot l'anècdota de Trasíbul que, després de la tirania dels Trenta, va formular la llei fundacional de la nova Atenes: «No recordar-se, de la desgràcia». Si el lector para atenta l'orella sentirà la remor de la nostra història recent, de les polèmiques sobre la memòria històrica, de la impugnació de la Transició democràtica, de les reivindicaci-

ons històriques convertides també en mites fundacionals, així com de les cicatrius que recorden les ferides i de ferides que volen esborrar les cicatrius, d'una culpa original que s'esvaeix per permetre viure. Tot allò sembla com si se sentís de lluny, en el pla d'una argumentació filosòfica que, si és fidel a si mateixa, ha d'afrontar les rèpliques presents d'aquestes fiblades emocionals que són, en el sentit més profund, també polítiques. Per a Garrocho, l'oblit no seria sinó l'aprenentatge del que hem de recordar: «La gestió d'aquesta impossibilitat resol no poc de la nostra naturalesa humana fins demostrar que, més que condemnat a ser oblidats, estem condemnats a no oblidar». Aquesta és llavors la veritable *damnatio memoriae*.

Els dos últims capítols, «La invenció d'una experiència» i «La ciutat i la nostàlgia», aprofundeixen aquests dos aspectes, històric i sistemàtic, que han format el tronc de tota l'argumentació desenvolupada fins a aquest moment. D'una banda, Garrocho recorre la història de l'ètim «nostàlgia» que atribueix a Johannes Hoffer el 1688. La seva procedència barroca, coincidint amb la *Glorious Revolution* anglesa, un segle abans de la *Révolution* per antonomàsia, defineix perfectament el fil que atribueix Garrocho a la dinàmica de la modernitat. Basada en el concepte de trencament, se sostindria en un doble moviment de revolució, cap endavant i cap enrere, que no pot ser reduït als termes simplificats de progrés i de reacció. La nostàlgia exploraria així les fronteres de la dissolució nihilista. Convoca un dolor, que és també una por: l'absència de la realitat que la mirada ha de forjar amb paraules.

És la nostàlgia la malaltia que pateix la consciència, sempre exiliada? La nostàlgia traça els contorns d'una pèrdua irreparable: la llar, la pàtria, la descendència. Encara que Garrocho no ho explicita, la nostàlgia és també l'element clau d'un dol que s'ha de complir. La figura d'Ulisses torna a ser decisiva en aquesta configuració que és alhora eròtica i legal. Cal acceptar que mai s'aconseguirà tornar definitivament a cap lloc d'origen, però tampoc cap punt de partida inicia completament l'aventura del sentit. La nostàlgia d'Ulisses reflecteix alhora la melancolia de Telèmac. I Garrocho parla simbòlicament i real des d'aquesta recerca d'una filiació en qüestió. Quina llei queda dempeus sobre les ruïnes morals i estètiques que el projecte de la (post)modernitat han topografiat fins a l'extenuació en els seus més diversos estrats temporals? «La mort del pare, del rei i del savi soscaven el perímetre que emmarca l'absència de la nostàlgia. La tramposa paradoxa del nostre passat és precisament aquesta: que també podem doldre'ns per la pèrdua d'un dany» (p. 110).

La nostàlgia, en definitiva, desafia les promeses utòpiques, però no s'apressa a refugiar-se en el passat. Delinea un dolor. Esbossa la planta d'una ficció. Garrocho insisteix molt en la capacitat metafòrica de les emocions que suscita l'exercici de la nostàlgia. Són les emocions que, com a il·lusions, acaben garantint la legitimitat d'una ciutat que procura, mitjançant la pràctica de la virtut, el bé possible del seus membres. Però es pot percebre igualment, sota el sentiment d'una llibertat exhaurida, l'enyor d'una radicalitat imaginària que és, també com a herència moderna, una ma-

nera d'emancipació d'aquest present tallat no exempta de paranys i perills: en fer falla del passat es pot anticipar el futur que podria haver esdevingut i, en conseqüència, fer factible el que podria esdevenir.

Sobre la nostalgia és un llibre que permet endevinar una mirada filosòfica personal sota les exigències metodològiques i expositives del gènere de l'assaig. Escrit amb rigor i claredat, no pretén cobrir la totalitat d'un tema, sinó més aviat obrir les línies de recerca que l'autor està treballant. És una obra que sembla respondre a una urgència vital i acadèmica molt mesurada que no renuncia, ans al contrari, a modular els primers compassos d'una veu pròpia. Matisat, prudent, amb un doble nivell de lectura en alguns moments difícil de destriar, perquè està més suggerit que no pas subratllat, la reflexió de Diego S. Garrocho proporciona una oportunitat d'endinsar-se en una de les claus fonamentals de l'*ethos* de la generació que ha començat a protagonitzar aquest primer terç del segle XXI.

Armando PEGO PUIGBÓ
SGR Filosofia i Cultura
Facultat de Filosofia
Universitat Ramon Llull

Massimo Cacciari,
Il lavoro dello spirito.

Milano: Adelphi, 2020, 118 pàg.

En ocasió del centenari de la mort de Max Weber, el filòsof Massimo Cacciari va publicar la primavera de l'any 2020 un volum de poc més de 100 pàgines dedicat a les dues cèlebres conferències (*La Ciència*

com a professió i *La Política com a professió*) que el gran sociòleg alemany va pronunciar a Munic davant el Sindicat d'Estudiants Lliures de Baviera l'any 1917 i l'any 1919 respectivament. Les dues conferències, segons Cacciari, han de ser llegides conjuntament, ja que pertanyen a un únic 'cicle'. El títol del llibre de Cacciari remet, de fet, al títol amb què les edicions en llengua original presenten el conjunt unitari de les dues conferències weberianes: *Die geistige Arbeit als Beruf*—que podríem traduir com «el treball de l'esperit com a vocació (o com a professió)».

Cacciari s'ha ocupat del gran pensador alemany en nombroses ocasions, tant al llarg de la seva obra escrita (per exemple en el volum *L'arcipelago*, publicat l'any 1997 per l'editorial Adelphi de Milà) com en múltiples conferències i cursos universitaris. Sense anar més lluny, en una edició italiana de fa quinze anys de les conferències weberianes el filòsof italià desglossava, en una extraordinària introducció, una anàlisi interna i puntual del text weberianà (cf. M. Cacciari, «Introduzione» a M. Weber, *La scienza come professione. La politica come professione*. Milano: Mondadori, 2006). En el volum que presentem, en canvi, Cacciari realitza un desenvolupament personal i lliure d'alguns dels temes de fons que articulen les dues conferències bavareses.

A partir del testimoni weberianà, la reflexió de Cacciari gira al voltant de la relació entre acció política i coneixement científic, entre saber i poder. Més concretament, Cacciari insisteix en el fet que en les dues conferències Weber reflexiona al voltant de dues dimensions diverses d'una única *geistige Arbeit* que és la que dona títol al llibre: la